

Aan de Gemeenteraad

Onderwerp:

Rotterdamse invulling herdenkingsjaar Slavernijverleden 2023

Op welke gronden deze brief? / Waarom nu voorgelegd?

Het jaar 2023 markeert 150 jaar afschaffing van slavernij. Dit jaar is uitgeroepen tot nationaal herdenkingsjaar, om stil te staan bij het slavernijverleden en de doorwerking hiervan. Het doel is om erkenning, begrip en collectieve bewustwording van het slavernijverleden een plek te geven in de samenleving. In het coalitieakkoord is daarom budget vrijgemaakt om samen met de stad te kunnen herdenken en deze geschiedenis zichtbaar en bespreekbaar te maken.

De opbouw van deze brief is als volgt:

1. Rotterdamse invulling Herdenkingsjaar 2023
2. Lopende inzet Stadsprogramma
3. Afdoeningsvoorstellen openstaande moties

Relatie met het coalitieakkoord/collegewerkprogramma/begroting/eerder aangenomen moties en gedane toezeggingen:

- Coalitieakkoord 'Één Stad' (2022 – 2026)
- Stadsprogramma Koloniaal en slavernijverleden 2022 (21bb012548)
- Collegebrief Uitkomsten stadsgesprekken over het koloniale en slavernijverleden van Rotterdam (21bb12546)
- Regeling van Werkzaamheden D66 'Herdenking slavernijverleden' (23bb000312)
- Motie 'Rotterdams slavernijverleden geeft inzicht en verbindt' (17bb9435)
- Motie Naamsverandering tot slaafgemaakten (22bb007443)
- Motie Een plek om kennis te delen en geschiedenis te herdenken (22bb007406)
- Motie Erken Ketu Koti als nationale feestdag in Nederland (22bb004965)
- Motie 'Verzetshelden in zicht' (21bb9831)
- Motie 'Maak de geschiedenis zichtbaar' (20bb16904)

Toelichting:

Algemeen

Op 19 december jl. heeft het kabinet bij monde van minister-president Rutte haar excuses uitgesproken voor de rol van de Nederlandse Staat in het slavernijverleden. Deze uiting en vorm van erkenning is van maatschappelijke betekenis. Het nationale excuus kan bijdragen aan heling en aan het streven om vanuit een pijnlijke geschiedenis, te komen tot een toekomst die ons verbindt. Rotterdam spreekt de hoop uit dat de eerste stappen zijn gezet om het slavernijverleden en de koloniale geschiedenis samen te omarmen, (h)erkennen en een plek te geven in ons collectieve geheugen. Met een beter evenwicht van perspectieven op het verleden. Hiermee vormen de excuses geen sluitstuk, maar juist het startpunt van de weg vooruit.

Na de Rotterdamse excuses op 10 december 2021, heeft de gemeente concrete acties in gang gezet om partners uit de stad en Rotterdammers te faciliteren in het bevorderen van kennis en bewustwording over (de gevolgen van) het koloniaal en slavernijverleden. Niet alle Rotterdammers zijn zich even bewust van dit verleden, verschillende perspectieven hierop en hoe dat samenhangt met de stad van nu. Hiervoor is in 2022 het Stadsprogramma Koloniaal & Slavernijverleden opgezet. Met het Stadsprogramma ondersteunen en faciliteren we culturele, educatieve en maatschappelijke initiatieven en projecten die deze geschiedenis zichtbaar en bespreekbaar maken. Onze inzet richt zich op dialoog in de stad en meer erkenning voor gemeenschappen die te maken hebben gehad met slavernij of het koloniale verleden.

Het slavernijverleden heeft mede bepaald hoe Rotterdam er vandaag de dag uit ziet. Een zichtbare uiting daarvan is onze superdiversiteit, met grote groepen inwoners uit de voormalige Nederlandse koloniën. Die doorwerking uit zich daarnaast op persoonlijk niveau, bijvoorbeeld in de familiegeschiedenis¹ van Rotterdammers met vragen over identiteit en intergenerationeel trauma. Maar ook op maatschappelijk niveau, als het gaat om sociale ongelijkheid, racisme en uitsluiting. Voor een deel van de Rotterdammers is dit niet los te zien van het verleden.

Historische achtergrond

Op 1 juli 1863 werd het einde van de slavernij in Suriname en op de Caribische eilanden officieel afgekondigd en bij wet vastgelegd. Dat is 1 juli as. exact 160 jaar geleden². Daarna brak er een periode aan van gedwongen contractarbeid, waarin men onder staatstoezicht nog tien jaar als goedkope arbeidskrachten moest doorwerken. Door deze tien jaar verlenging, wordt het jaar 2023 symbolisch gezien als jaar van 150 jaar afschaffing van slavernij.

¹ Eén op de acht huidige Rotterdammers heeft voorouders die ooit tot slaaf gemaakt zijn in het Trans-Atlantisch gebied.

² Er is geen eenduidig moment van daadwerkelijke afschaffing van slavernij te benoemen, omdat de afschaffing gefaseerd verliep en er bovendien grote verschillen bestaan tussen de eilanden en gebieden onderling. Zie ook: [1863 of 1873? Wanneer werd de slavernij nou \(echt\) afgeschaft? \(nos.nl\)](https://nos.nl/nieuws/story/2023-07-01-1863-of-1873?Wanneer-werd-de-slavernij-nou-(echt)-afgeschaft?)

In de jaren daarna was gedwongen arbeid nog aan de orde; 2.500 Chinese contractarbeiders werden naar Suriname gehaald. Op de Surinaamse plantages werkten in de periode 1873-1916 34.000 Hindostaanse contractarbeiders en bijna 33.000 Javaanse contractarbeiders in de periode 1890-1939.

Slavenhandel was in het verleden niet beperkt tot het Trans-Atlantisch gebied. Ook op andere plekken in het Nederlands Koninkrijk was sprake van slavernij, onderdrukking en uitbuiting. Zo ook in Nederlands-Indië, van 1816 tot 1949 een Nederlandse kolonie. In de periode 1600-1900 worden in Zuidoost-Azië grote aantallen mensen tot slaaf gemaakt en verhandeld in de Nederlandse koloniën. De slavernij in Zuidoost-Azië is afgeschaft in 1860.

Herdenken

Rotterdam zet vanuit het Stadsprogramma nadrukkelijk in op vertegenwoordiging van alle groepen die geraakt zijn door de koloniale- en slavernijgeschiedenis en de doorwerking daarvan. Het nationale Herdenkingsjaar richt zich dan ook expliciet op meerdere relevante gemeenschappen en perspectieven met een relatie tot het Nederlands Slavernijverleden. Het perspectief van de oorspronkelijke bevolking die in Suriname tot slaaf werd gemaakt, inheemse gemeenschappen, het perspectief van slavernij in voormalig Nederlands-Indië (Zuidoost-Azië) en het perspectief van de contractarbeid na de slavernij afschaffing van met name Chinezen, Javanen en Hindostanen in Suriname alsook bijvoorbeeld Molukse, Ghanese en Zuid-Afrikaanse gemeenschappen. Er is alle ruimte voor andere gemeenschappen die willen aansluiten of deelnemen.

1. Rotterdamse invulling Herdenkingsjaar

2023 is een gedenkjaar waarin de gemeente diverse initiatieven en partners in de stad faciliteert om een inhoudelijke programmering te organiseren, die aansprekend en toegankelijk is voor alle Rotterdammers. De volgende plannen zijn hiervoor in voorbereiding.

Stedelijk Collectief

In 2022 hebben verschillende partijen in de stad de handen ineengeslagen om het gedenkjaar 2023 groots in te zetten. Onder de titel 'Stedelijk Collectief' hebben de initiatiefnemers een manifest³ opgesteld, dat aan de gemeente Rotterdam is aangeboden. Hierop is de gemeente met ze in gesprek gegaan. Inmiddels tekent zich een inhoudelijk programma af, dat de gemeente (financieel en organisatorisch) mede ondersteunt en mede zal faciliteren. De initiatiefnemers dragen ieder zelf ook bij aan de totstandkoming van de activiteiten. Aanvullend doet het Stedelijk Collectief een beroep op de landelijke fondsen- en subsidieregeling slavernijverleden om de plannen te financieren.

³ [KETI KOTI MANIFEST.pdf \(ketikotiroterdam.nl\)](#)

Op hoofdlijnen gaat het om:

- een grootschalige communicatiecampagne om de bewustwording rondom (de historie en afschaffing van) slavernij te vergroten en de gerelateerde activiteiten te promoten;
- een aantal evenementen gedurende het jaar;
- een grootschalige herdenking en viering die toegankelijk zijn voor alle Rotterdammers.

Het Stedelijk Collectief initieert en organiseert dit, de gemeente helpt om het mogelijk te maken.

Het programma heeft vier hoogtepunten:

1. April – Een startevenement om het herdenkingsjaar in te luiden. Het doel van het evenement is om stil te staan bij het nationaal excuus en de betekenis hiervan.
2. 30 juni – De herdenking. Het streven is om dit groter aan te pakken dan voorgaande jaren, om extra stil te staan bij 150 jaar afschaffing van slavernij, met een goede representatie vanuit verschillende gemeenschappen. De wens is ook dat de herdenking hiermee aansprekender wordt voor meer Rotterdammers.
3. 1 juli – De Ketu Koti viering. Jaarlijks vindt er een relatief kleine Ketu Koti viering plaats in het Wijkpark Oude Westen, vooral gericht op nazaten van tot slaafgemaakten en betrokken gemeenschappen. Dit jaar is de ambitie om meer Rotterdammers te bereiken. De viering zal uitgebreid worden naar naastgelegen gebieden.
4. Najaar 2023 – Een slotevenement.

De plannen van het Stedelijk Collectief zijn op het moment van schrijven nog volop in ontwikkeling. Gezien de samenwerking met meerdere partners in de stad is er flexibiliteit en tijd nodig om dit proces zorgvuldig en succesvol in te richten. Dat wil ook zeggen dat er onverhoopt wijzigingen kunnen volgen in de programmering. De actuele programmering zal bijtijds te vinden zijn op een speciaal opgerichte website van het Stedelijk Collectief.

Overige activiteiten in de stad

Verschillende musea en podia werken aan een inhoudelijke programmering. Dit zorgt ervoor dat er gedurende het hele jaar (vooral in de periode mei – juli) voor verschillende doelgroepen een programma is in de stad. Het Stedelijk Collectief gaat van deze agenda's een digitale totaal-agenda maken, waardoor het laagdrempelig wordt voor het publiek om hieruit te kiezen. De gemeente werkt mee aan de gezamenlijke communicatiecampagne en in het promoten van de activiteitenkalender.

Daarnaast zijn er verschillende activiteiten in de stad die voortkomen uit de gemeentelijke activiteitensubsidieregeling Koloniaal en Slavernijverleden (zie verderop in de brief).

2. Inzet Stadsprogramma

Naast de herdenkingsactiviteiten loopt het gemeentelijke programma over het koloniale en slavernijverleden door in 2023 en deels in 2024. Dat betekent onder andere:

- Publieksboek Koloniaal Rotterdam
Gratis beschikbaar blijven houden van het boek *Koloniaal Rotterdam*. Dit doen we door een samenwerking met alle bibliotheken in de stad, maar ook door het boek ook aan te reiken bij activiteiten in de stad en het onderwijs. We ontwikkelen ook andere vormen van het boek zodat de inhoud ervan toegankelijker wordt (audio, animatie etc).
- Stamboomonderzoek
Aanvullend hierop bieden we de mogelijkheid aan Rotterdammers om kennis te verwerven over hun persoonlijke familiegeschiedenis (i.r.t. het koloniale en slavernijverleden van Rotterdam) middels workshops en kennis aanbod door het stadsarchief en het Centraal Bureau Genealogie (CBG).
- Stadswandeling
Er komt een app met een stadswandeling en AR/VR elementen, waarmee leerlingen met het thema kennis kunnen maken (bovenbouw po, vo en mbo). De route gaat langs locaties in het centrum van Rotterdam die een relatie hebben met het koloniaal en slavernijverleden van de stad. Met *augmented reality* wordt het (verdwenen) verleden zichtbaar gemaakt. Het *virtual reality* gedeelte zal Rotterdammers aan het woord laten die een persoonlijk verhaal vertellen gerelateerd aan het koloniaal en slavernijverleden van de stad. Hier ligt een relatie naar het vak burgerschap.
- Educatief materiaal
De Rotterdamse menukaart koloniaal en slavernijverleden wordt onderdeel van Onderwijs010.nl. Het aanbod wordt actueel bijgehouden en is beschikbaar/gebruiksklaar voor scholen (po, vo, mbo). In 2023 wordt de menukaart aangevuld met 6 videoclips over het koloniale verleden/slavernij en de relatie met Rotterdam. Verhalenhuis Belvédère maakt daarnaast een maatwerkprogramma voor deelnemende scholen en er worden in samenwerking met erfgoedpartners uit Rotterdam activiteiten opgezet voor scholen. Rotterdamse leraren krijgen de mogelijkheid zich bij te scholen op het thema. De Hogeschool Rotterdam organiseert een bij/nascholingscursus voor docenten (po en vo) op haar locatie aan het Museumpark. De bijeenkomsten volgen in het tweede kwartaal van dit jaar.
- Subsidiëren van projecten uit de stad zelf

In samenwerking met ambassadeurs die verschillende gemeenschappen en doelgroepen representeren, faciliteren we kennisdeling en dialoog. We steunen organisaties en makers zodat zij op lange termijn op eigen kracht verder kunnen. Hiervoor dient ook de activiteitsubsidieregeling. Deze wordt hieronder toegelicht.

Subsidieregeling 'Ons koloniaal en slavernijverleden en de stad van nu'

In voorjaar 2022 is een subsidieregeling 'Ons koloniaal en slavernijverleden en de stad van nu' opengesteld. Het aantal subsidieaanvragen was dermate hoog, dat onlangs een tweede tranche is opengesteld. Deze sloot op 5 februari 2023. De subsidie is bedoeld voor informatieve, educatieve, culturele en sociaal-maatschappelijke activiteiten in 2023 over het koloniale en/of slavernijverleden. Er is vanuit deze subsidieregeling in 2022 onder andere een bijdrage geleverd aan diverse (kleine en grote) initiatieven waaronder van of rondom Black Achievement Month, Diaspora Wellhouse en Gedeeld Verleden, Gezamenlijke Toekomst.

De projectplannen worden beoordeeld door een adviesgroep bestaande uit externe deskundigen. Die borgt een spreiding qua inhoud, doelgroep en representatie van gemeenschappen. In april krijgen alle aanvragers bericht of hun aanvraag is gehonoreerd. Voor (potentiële) subsidieaanvragers zijn workshops georganiseerd. In totaal hebben 90 personen deelgenomen aan vier informatiebijeenkomsten in de eerste helft van januari.

Bij 'kleine' programmamakers bestaat de behoefte aan kennis en kunde die 'grote' professionele organisaties in huis hebben. Deze behoefte blijkt ook andersom: grote collectie-beherende partijen uit de stad zijn op zoek naar de kleinere initiatieven en representatie van perspectieven. Vanuit het stadsprogramma faciliteren we komende maanden de verbinding en ontmoeting tussen makers en instellingen. We streven met dit initiatief naar een duurzame verbinding en verrijking van elkaars netwerk.

3. Afdoeningsvoorstellen moties

Motie Naamsverandering tot slaafgemaakten (22bb007443)

De motie verzoekt het college om:

- Onderzoek te doen naar de mogelijkheden die worden ingezet in andere steden in dit verband en hierover te rapporteren aan de raad;

Het college heeft in 2021, samen met Amsterdam, Den Haag en Utrecht, bij het Rijk gepleit voor afschaffing van de kosten voor naamswijziging en afschaffen van het psychologisch onderzoek van nazaten van tot slaafgemaakten. Het Rijk heeft inmiddels besloten om kosteloze naamswijziging mogelijk te maken en het verplichte psychologisch onderzoek af te schaffen. Het is belangrijk dat het slavernijverleden als grond voor naamsverandering wordt erkend en dat dit laagdrempelig wordt gemaakt. Er is landelijk een regeling in voorbereiding hiervoor, deze wordt in 2024 verwacht.

Het college wil tot die tijd de kosten voor naamswijziging vergoeden voor Rotterdamse nazaten van tot slaafgemaakten. Het gaat hierbij om de administratieve kosten die Justis⁴ int voor het verwerken van aanvragen voor naamswijziging (€ 835,-) en aanvullend de kosten voor het psychologisch onderzoek dat nu nog wettelijk vereist is om in aanmerking te komen voor naamswijziging (max. € 300). Aanvullend verkent de gemeente de optie om (vraaggericht) persoonlijke begeleiding en ondersteuning te bieden gedurende de aanvraagprocedure van naamswijziging bij Justis.

Momenteel zijn we, samen met de gemeente Amsterdam, in gesprek met Justis. Onze inzet is om de administratieve kosten van Rotterdamse aanvragers direct van Justis over te nemen. We verwachten dat dit rond april mogelijk zal zijn en zullen Rotterdammers hierover informeren. In voorbereiding op de regeling is navraag gedaan bij andere steden over hoe zij hier invulling aan geven, in lijn met het verzoek in uw motie. Er is regelmatig contact met de gemeentes Utrecht en Amsterdam. Utrecht heeft een subsidiekader waarmee men de kosten voor naamswijziging vergoedt, in afwachting van landelijk beleid. Wij hebben hier kennis van genomen. De gemeente Amsterdam heeft ook een regeling in ontwikkeling. We blijven met elkaar in contact om ervaringen en kennis uit te wisselen.

Een plek om kennis te delen en geschiedenis te herdenken (22bb007406)

De motie verzoekt het college om:

- Samen met de relevante gemeenschappen te onderzoeken hoe invulling gegeven kan worden aan hun behoeften aan onder meer ontmoeting, verbinding en kennisdeling en welke vorm hierbij passend is, bijvoorbeeld met een permanente plek in de stad;
- In dit onderzoek de representatie van alle groepen die geraakt werden door de koloniale- en slavernijgeschiedenis en doorwerking daarvan, te waarborgen;

De gemeente onderhoudt een netwerk van verschillende gemeenschappen uit de stad en betrokken Rotterdammers, met wie we regelmatig spreken over de behoeftes die er leven. We hebben hierbij oog voor een brede vertegenwoordiging van groepen. Onze gesprekspartners vertegenwoordigen meerdere groepen en perspectieven met een relatie tot het Nederlandse koloniale en slavernijverleden.

Veel mensen geven aan het belangrijk te vinden dat er zichtbaarheid is van hun cultuur en geschiedenis, en dat deze wordt overgedragen aan de volgende generaties. Er zijn verschillende manieren om invulling te geven aan de behoeften. Een fysieke ruimte wordt genoemd. Men geeft aan dat bestaande voorzieningen/locaties niet altijd als geschikt worden ervaren. Er is behoefte aan een plek waar ontmoeting en kennisdeling mogelijk is, met Rotterdammers van eenzelfde achtergrond. Fysieke ruimtes zijn echter slechts beperkt beschikbaar en niet alle plekken lenen zich hiervoor. Zo hebben huizen van de wijk beperkte openingstijden. In de gesprekken met de gemeenschappen onderzoeken we nader de opties. De

⁴ Justis is de landelijke screeningsautoriteit die verzoeken tot naamswijziging behandelt.

gemeente heeft een faciliterende rol in deze zoektocht: we leggen verbindingen (tussen partijen, bestaande locaties) en denken mee over de mogelijkheden. Partijen zijn uiteindelijk zelf verantwoordelijk voor de financiering hiervan.

Motie Erken Ketu Koti als nationale feestdag in Nederland (22bb004965)

Deze motie verzoekt het college om:

- een lobby te starten richting het Rijk om Ketu Koti te erkennen als een nationale feestdag;
- hierover te rapporteren aan de raad;

Naar aanleiding van uw motie is de eerdere G4-lobby⁵ door Rotterdam nogmaals onder de aandacht gebracht bij het ministerie van BZK. Het kabinet heeft daarop het volgende gecommuniceerd over de status van Ketu Koti/1 juli.

- Het kabinet gaat een speciaal herdenkingscomité oprichten en hen vragen te adviseren over de vormgeving/invulling van de nationale herdenking van het slavernijverleden, de viering van de afschaffing van slavernij en daarbij relevante aspecten;
- Het kabinet gaat niet over de vraag of een feestdag ook een vrije dag is; dit besluiten de cao-partijen op basis van een advies van de Stichting van de Arbeid, het landelijk orgaan van werkgevers en werknemersorganisaties;
- Het ministerie van Binnenlandse Zaken zal, vanuit haar rol als werkgever, 1 juli meenemen in een interne Pilot binnen het Rijk: om te kijken of het mogelijk is dat mensen op belangrijke feestdagen, anders dan de belangrijke feestdagen die bij wet zijn vastgelegd in Nederland, vrij kunnen nemen.

Motie Rotterdams slavernijverleden geeft inzicht en verbindt (17bb9435)

Deze motie verzoekt het college om:

- Onderzoek te laten verrichten naar het Rotterdamse koloniale en slavernijverleden, waarbij een publieksvriendelijke publicatie toegankelijk wordt voor het onderwijs;
- Het Stadsarchief Rotterdam te vragen om het Rotterdamse koloniaal- en slavernijverleden in samenwerking met Rotterdamse musea in woord en beeld uit te werken en voor publiek toegankelijk te maken;

Het onderzoek werd afgerond in het najaar van 2020, met daarbij de publicatie van dikke boeken. Deze zijn later door de gemeente omgezet in een gratis publieksversie genaamd 'Koloniaal Rotterdam. Stad van vandaag en morgen'. Zie <https://www.rotterdam.nl/koloniaal-en-slavernijverleden>. Daarmee werd reeds voldaan aan het eerste punt van het dictum.

Met het brede stadsprogramma over het koloniaal en slavernijverleden, 2023 als herdenkingsjaar, alle bovengenoemde acties en de diverse uitwerkingen in musea, voorstellingen en tentoonstellingen, stelt het college voor deze motie nu af te doen.

⁵ [1 \(raadsinformatie.nl\)](https://www.rotterdam.nl/raadsinformatie)

Financiële en juridische consequenties/aspecten:

Aan deze brief zijn geen juridische consequenties verbonden.

De gemeentelijke bijdrage aan het programma van het Stedelijk Collectief wordt gedekt door het huidige Stadsprogramma. Voor de uitvoering van het stadsprogramma staat €1,8 miljoen in 2023 en €500.000 in 2024 opgenomen in de begroting. De kosten voor de regeling naamswijziging komen uit het budget van het Stadsprogramma 2023.

We stellen voor om hiermee de volgende moties als afgedaan te beschouwen:

- 'Rotterdams slavernijverleden geeft inzicht en verbindt' (17bb9435)
- Naamsverandering tot slaafgemaakten (22bb007443)
- Een plek om kennis te delen en geschiedenis te herdenken (22bb007406)
- Erken Ketu Ketu als nationale feestdag in Nederland (22bb004965)

Slot

Het college hoopt dat met het gezamenlijk stilstaan bij de afschaffing van slavernij, het Herdenkingsjaar een betekenisvol jaar wordt. Vanuit het brede maatschappelijk middenveld worden *door* en *voor* Rotterdammers initiatieven ontwikkeld om uiting te geven aan het verleden en de herdenking; in de kunst-, cultuursector, vanuit levensbeschouwelijke organisaties, onderwijs en stichtingen. De gemeente steunt dergelijke initiatieven.

Ook landelijk zijn er voorzieningen beschikbaar om initiatieven en activiteiten gedurende het Herdenkingsjaar te ondersteunen. Het Rijk stelt twee fondsen beschikbaar; Mondriaan Fonds en Fonds voor Cultuur Participatie. Hier maken we ons netwerk tevens op attent en waar mogelijk leggen wij verbindingen tussen initiatiefnemers.

Ook na het herdenkingsjaar blijft de slavernijgeschiedenis relevant. Rotterdam blijft zich inzetten voor bewustwording, educatie en verbinding.

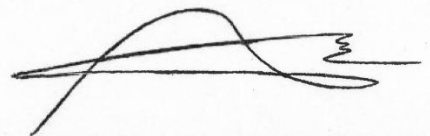
Burgemeester en Wethouders van Rotterdam,

De secretaris,

V.J.M. Roozen

De burgemeester,

A. Aboutaleb